

ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ

- ਅੰਸ਼ੂਮਨ ਦਾਸ

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਰੇਖਿਕ ਤੋਂ ਚੱਕਰਵਾਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵੱਲ ਮੁੜਨ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੰਭਵ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੋਚ ਨੂੰ ਅਪਣਾਉਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖਣ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਨ, ਜਿਸਦੇ ਲਈ ਸਹੂਲਤ ਤਾਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਸਿਖਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ।



ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੇਤ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਅਤੇ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ, “ਸਾਡੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਿਤ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਰਹੇ ਹੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਾਫ਼ੀ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਤਕਨੀਕਾਂ ਬਾਰੇ।” “ਅਸੀਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਸਮਝਣ ਲਈ ਡਾਟਾ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ।” ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੇ ਚਹਿਕਦੇ ਹੋਏ ਦੱਸਿਆ।

ਸਾਡੀ ਖੇਤੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹਾਲੇ ਵੀ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਹਿੱਸੇਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦੇਖਦੀ ਹੈ - ਅਸੀਂ ‘ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ’ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ‘ਸਮੱਸਿਆ ਸਮਝਣ’ ਲਈ ਅਤੇ ‘ਹੱਲ ਦੱਸਣ’ ਲਈ ‘ਗਏ’। ਇੱਕ ਉੱਘੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਸਾਹਮਣੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ ’ਤੇ ਹਵਾਲੇ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਦਿਆਂ ਮੈਨੂੰ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਵਾਕ ਦੁਆਰਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਾਉਣ ਵਿੱਚ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ ਜੋ ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਇਸ ਅਵਲੋਕਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਬਚਾਅ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆਵਾਂ ਆਈਆਂ।

ਅਸੀਂ ਪਿਛਲੇ 7 ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਖੋਜਕਰਤਾਵਾਂ, ਸਮਾਜਿਕ ਕਾਰਜਕਰਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਉੱਪਰ ਕੋਰਸ ਚਲਾ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਭਾਰਤ ਦੇ 15 ਰਾਜਾਂ ਅਤੇ 4 ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲਗਭਗ 150 ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖਧਾਰਾ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਲਈ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਸੀ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ - ਇਸਦਾ ਵਿਗਿਆਨ ਬਿਲਕੁਲ ਨਵਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅੰਦੋਲਨ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦੋਲਨ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਆਰਥਿਕ ਮੁੱਦਿਆਂ, ਜ਼ਮੀਨ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਲਈ ਹੋਏ ਹਨ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕਿਸਾਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਵੀ ਮੰਡੀਕਰਨ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਘੁੰਮ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਸਿਖਲਾਈ ਹਾਲੇ ਵੀ

ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਜਾਂ ਟਿਕਾਊ ਖੇਤੀ ਕੋਰਸ ਦੀ ਉਮੀਦ ਅਤੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਕੋਰਸ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਾਉਣਾ ਇੱਕ ਚੁਣੌਤੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਨਿਰਧਾਰਤ ਹੱਲਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਅਸਲੀ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਦੇ ਹਨ।

ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁੱਢਲੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਜੈਵਿਕ ਖੇਤੀ ਦੀਆਂ ਤਕਨੀਕਾਂ ਸਿੱਖਣ ਬਾਰੇ ਸਨ। ਤਕਨੀਕ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਿਆਨ ਕਿਸੇ ਚੁਣੌਤੀ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸੌਖਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ-ਜਿਵੇਂ ਦਿਨ ਬੀਤੇ, ਵਿਗਿਆਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਲੁਪਤ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਗਿਆਨ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸਰਲ ਅਤੇ ਕਟੌਤੀਵਾਦੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ - ਜਿਵੇਂ ਤੁਰੰਤ ਹੀ ਦਵਾਈ ਦੱਸ ਦੇਣਾ- ਇਹ ਸਾਡੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਖ਼ਾਸ ਕਰਕੇ ਸਾਡੀ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਵਿੱਚ। ਇੱਕ ਕੀੜੇ ਲਈ ਇੱਕ ਕੀਟਨਾਸ਼ਕ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਕਟੌਤੀਵਾਦ ਦੀ ਇੱਕ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ। ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਬਾਹਰੀ ਸਮੱਗਰੀ ਆਧਾਰਿਤ ਰਸਾਇਣਿਕ ਖੇਤੀ ਦੇ ਵਿਕਲਪ ਵੀ ਇਸੇ ਰਸਤੇ ਤੁਰਦੇ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ। ਬੀਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਜੀਵ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਮਲਚਿੰਗ, ਬ੍ਰਹਮਅਸਤਰ ਆਦਿ। ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਚਰਚਾ ਲਈ ਇੱਕ ਅਲੱਗ ਹੀ ਵਿਸ਼ਾ ਹੈ- ਪਰ ਤਕਨੀਕ ਨਾਲ ਸਭ ਹੱਲ ਕਰਨ ਉੱਪਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੋਕਸ ਸਾਡੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਘੁਸਪੈਠ ਬਣਾ ਚੁੱਕਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਸਭ ਕਿਸ ਬਾਰੇ ਹੈ : ਹਾਲਾਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਰਵਾਇਤੀ ਖੇਤੀ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ਼ ਤਕਨੀਕ ਦੀ ਤਬਦੀਲੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਕੋਰਸ, ਅਜਿਹੇ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਤੰਤਰ ਨੂੰ ਜੋ ਕਿ ਉਤਪਾਦਕ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤੀ ਸਰੋਤਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਦਾ ਅਧਿਐਨ, ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਬਾਰੇ ਫਰੇਮਵਰਕ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਫੋਕਸ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੀ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਅਸਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੀਆਂ ਪਰਿਸਥਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਸਰਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਵਸਥਾਵਾਂ ਜਿਵੇਂ ਖੇਤੀ ਵਿਵਸਥਾ, ਕੁਦਰਤੀ ਈਕੋਸਿਸਟਮ, ਖਾਦ ਵਿਵਸਥਾ, ਮੰਡੀਕਰਨ ਵਿਵਸਥਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਵਿਵਸਥਾ ਆਦਿ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਰਾਹੀਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਵੀ ਬਣਾਈ ਹੈ।

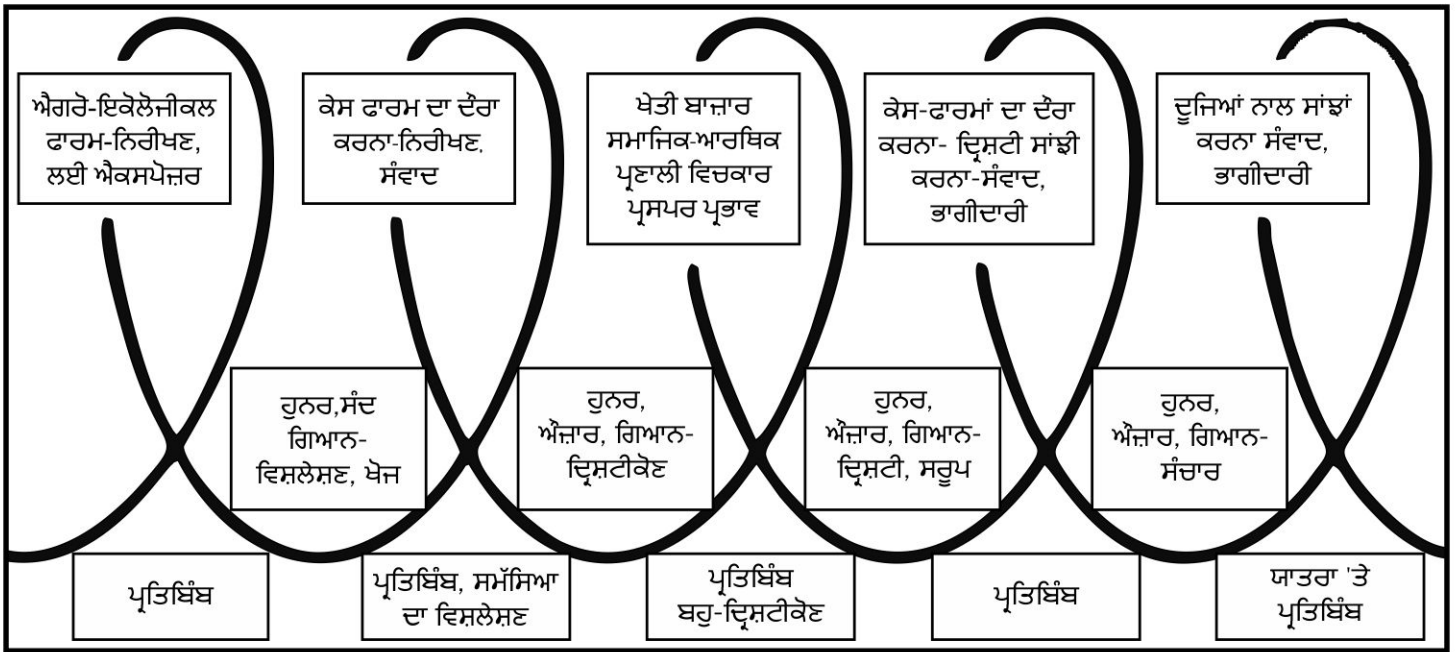
ਕੋਰਸ ਦੌਰਾਨ ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਰੇਖਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੱਕਰੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਰਗਰਮ ਕਿਰਿਆ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ ਸ਼ਾਸਤਰ ਉੱਪਰ ਧਿਆਨ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਮਾਜਿਕ ਸਿਖਲਾਈ ਥਿਊਰੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਰਿਵਾਇਤੀ ਥਿਊਰੀ ਆਧਾਰਿਤ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਟਿਕਾਉ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ



ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ

ਜ਼ਿਆਦਾ ਢੁੱਕਵੀਂ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਆ ਸਿਖਲਾਈ ਕਲਾਸਰੂਮ ਦੇ ਬਾਹਰ ਜਟਿਲ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਣ ਦਾ ਹਰੇਕ ਹਿੱਸਾ ਅਸਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਅਗਾਊਂ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਖੇਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਖੇਤ ਉੱਪਰ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਖੇਤ ਦੀਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਮਿਲ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭਣਾ ਸੀ। ਸਿਖਲਾਈ ਆਦਰਸ਼ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨੀ ਰਾਹੀਂ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਦਰਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬੇ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਖਤਮ ਹੋਈ। ਇਹ ਇੱਕ ਚੱਕਰੀ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਅਸਲੀ ਜਿੰਦਗੀ ਦੇ ਵਰਤਾਰੇ ਜਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨਾਲ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖਦੇ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਅਗਲੇ ਕ੍ਰਿਆ ਚੱਕਰ ਵੱਲ ਵਧ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਦਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਐਕਸਪੋਜ਼ਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜੁੜਾਵ ਤੱਕ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ, ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਖੇਤੀ ਵਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਾਹਰੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਕਿਸਾਨ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਖੇਤੀ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਤਕਨੀਕ ਦਾ ਟਰਾਂਸਫਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਲਟ, ਕਿਸਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਸ ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਗਿਆਨ ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪੂਰੇ ਕੋਰਸ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸਾਨਾਂ ਨਾਲ ਕਾਫੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਰਹੇ। ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਖੇਤ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ, ਤਕਨੀਕਾਂ, ਅਭਿਆਸ, ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਆਦਿ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝ ਸਕਣ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ



ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸੁਤੰਤਰ ਹੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਢਾਂਚਾਗਤ ਵੀ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਕਿਸਾਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ, ਖੇਤ ਯੋਜਨਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਸਰੋਤ ਪ੍ਰਵਾਹ ਬਾਰੇ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਕੇ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਇੱਕ ਸਮੂਹ ਨੂੰ ਇੱਕ ਖੇਤ ਸੌਂਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਧਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਣ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਉਹ ਮਿਲ ਕੇ ਹੱਲ ਲੱਭਦੇ ਹਨ। ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਨਪੁਟ ਅਤੇ ਮਾਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਪਛਾਣੀਆਂ ਗਈਆਂ ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ। ਕਿਸਾਨ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿੱਚ ਫੀਡਬੈਕ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖਣ ਲਈ ਕਿੰਨੇ ਉਤਸੁਕ ਹਨ, ਕੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਰੁਕਣ ਅਤੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝਿਜਕ ਹੈ ਆਦਿ। ਕੁੱਝ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ, ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰੋਸੈਸਿੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਅਤੇ ਬੀਜ ਉਤਪਾਦਕਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮੁੱਖ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਤੱਕ: ਕੋਰਸ ਦਾ ਫੋਕਸ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖੇਤੀ ਪਰਿਸਥਿਤਕੀ ਵਿਗਿਆਨੀ ਬਣਾਉਣ ਉੱਪਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ

ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਪਾਠਕ੍ਰਮ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਉੱਪਰ ਫੋਕਸ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਦੇਖਣਾ ਸਿੱਖਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਵਿੱਖ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਸਥਿਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਟੀਚਾ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਵਸਥਾ ਬਾਰੇ ਮੁੜ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸਾਰਾ ਫੋਕਸ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਤਾਬੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸਮਰੱਥਾਵਾਂ ਉੱਪਰ ਵੀ ਲਿਆਉਣਾ ਪਏਗਾ ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਤਜਰਬਿਆਂ ਕਰਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਗਲੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਪੇਸ਼ੇਵਰਾਂ ਲਈ ਕੁੱਝ ਖਾਸ ਯੋਗਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਤੇ ਫੀਲਡ ਅਧਿਐਨਾਂ ਦੌਰਾਨ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੋਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਦੀਆਂ ਪੇਸ਼ੇਵਰ ਅਹੁਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਗਾਮੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਮੱਦਦ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦਾ ਨਿਰੀਖਣ ਅਤੇ ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਪਏਗਾ, ਹਿੱਸੇਦਾਰਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਭਾਗੀਦਾਰੀ ਅਤੇ ਨਿਰੀਖਣ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਅਨੁਭਵਾਂ ਨੂੰ

ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਖੇਤੀ ਅਤੇ ਖਾਧ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਅਧਿਆਪਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਹੂਲਤ ਤੱਕ: ਵਰਤਮਾਨ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ ਅਧਿਆਪਕ ਇੱਕ ਮਾਲਕ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਖਾਲੀ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਭਰਦਾ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇੱਕ ਤਰਫ਼ਾ ਭਾਵ ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਵੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਸਰੇ ਤਰੀਕੇ ਜਾਂ ਸਿੱਖਿਆਰਥੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਯੁਕਤ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਾਲ ਭਰੋ ਅਤੇ ਫਿਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਅਨਿਸ਼ਚਿਤਤਾ ਕਿ 'ਗਿਆਨ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਵੇਗਾ' ਨਾਲ ਛੱਡ ਦਿਉ। ਅਧਿਆਪਕ ਤੋਂ



ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੋਏ

ਸੁਵਿਧਾ ਪ੍ਰਦਾਤਾ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣਾ ਹਾਲੇ ਤੱਕ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਗਿਆ ਹੈ। ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ, ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਸਰਲੀਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹਾਲਾਂਕਿ ਇਹ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਦੇ ਲਈ। ਸਰਲੀਕਰਨ ਕਰਨਾ ਇੱਕ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਕੰਮ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਅਧਿਆਪਕ ਨੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਡਿਜ਼ਾਈਨ ਕਰਨਾ, ਕੰਮ ਸੌਖਣਾ, ਉਮੀਦਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨੀਆਂ, ਪੈੜ ਬਣਾਉਣਾ ਅਤੇ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਵਾਉਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਨਾ ਆਦਿ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਦਲਾਅ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇਕੱਠੇ ਸਿੱਖਣ, ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ, ਸਮੂਹਿਕ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ, ਗਰੁੱਪ ਟਿਊਸ਼ਨ, ਅਨੁਭਵਾਤਮਕ ਸਿੱਖਿਆ, ਸਮੱਸਿਆ ਆਧਾਰਿਤ ਸਿੱਖਿਆ, ਖੇਡਾਂ, ਰਚਨਾਤਮਕ ਸਮੀਕਰਨ ਆਦਿ ਲਈ ਜਗ੍ਹਾ ਬਣਾਈ ਤਾਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਫੈਸੀਲਿਟੇਟਰ ਦੇ ਨਾਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਆਦਾਨ-ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਸਕਣ, ਰਾਏ ਬਣਾ ਸਕਣ ਅਤੇ ਗਿਆਨ ਵਧਾ ਸਕਣ। ਇਸਦੇ ਲਈ ਅਸੀਂ ਇੱਕਤਰਫ਼ਾ ਭਾਸ਼ਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਅਸੀਂ ਕੇਸ ਸਟੱਡੀਜ਼, ਸਵਾਂਗ, ਪ੍ਰੈਜੈਂਟੇਸ਼ਨ, ਪ੍ਰੋਜੈਕਟਾਂ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ, ਸੰਵਾਦ ਆਦਿ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਇਸਦੇ ਪਿੱਛੇ ਵਿਚਾਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿਭਿੰਨ ਸੰਵਾਦਾਤਮਕ ਤਰੀਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਸੁਤੰਤਰ/ਸਵੈ-ਨਿਰਭਰ ਬਣਨ ਅਤੇ ਜਿੰਦਗੀ ਭਰ ਸਿੱਖਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਯੋਗਤਾ ਨੂੰ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੋਚ ਵੱਲ: ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਬਜਾਏ ਇਸਦੇ ਕਿ ਉਹ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਉੱਪਰ ਮਗਜ਼ਪੱਚੀ ਕਰਨ ਦੇਣ। ਇਹ ਫਿਰ ਤੋਂ ਉਸੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਸਰਲ ਹੱਲ ਵਾਲੀ ਖੇਤੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਕੋਰਸ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਸ਼ੁਰੂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਥਿਓਰੀ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਚੁਣੌਤੀਆਂ/ ਵਰਤਾਰੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਕਲਪ ਲੱਭਣ ਦਿੱਤੇ।